

KRATAK OSVRT NA ISTORIJAT ORIJENTALNE ZBIRKE JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE U ZAGREBU

Veliki zamah orijentalistike u XIX vijeku u svim naučnim centrima Zapada i njezin značaj za temeljitije proučavanje historijskog razvoja kulture i nauke mnogih naroda došao je do izražaja i među naučnim krugovima Zagreba. Tako su na zagrebačkom sveučilištu pojedini naši istaknuti učenjaci kao Klaić i Kršnjavi još krajem prošlog stoljeća osjetili potrebu što neposrednijeg korišćenja arapskih, perzijskih i turskih izvora i predlagali da se osnuje posebna katedra za ove orijentalne jezike.

Na čelo te katedre trebao je doći S. Bašagić, koji je baš u to vrijeme (1895 g.) započeo svoje studije orijentalnih jezika na filozofskom fakultetu bečke univerze. Međutim se dr. Bašagić poslije položenog doktorata prvenstveno posvetio političkom radu u Bosni, pa se radi toga nije mogla ostvariti zamisao orijentalističke katedre na zagrebačkom sveučilištu.

Odmah zatim predsjednik Jugoslavenske akademije dr. Tade Smičiklas pokušava da osnuje jedno udruženje ljudi u Sarajevu s poznavanjem orijentalnih jezika. Svrha toga udruženja bila bi, da njegovi članovi budu stručni savjetnici Jugoslavenske akademije pri proučavanju islamske kulturne prošlosti u našim krajevima i da ujedno porade na prikupljanju muslimanskih pisanih spomenika u našoj zemlji za arhiv Jugoslavenske akademije. Znalo se, naime, da tih spomenika ima mnogo i da im prijeti opasnost propadanja i sve češćeg otuđivanja prodajom u inozemstvo. Historijska i naučna vrijednost orijentalnih rukopisa i povelja za izučavanje historije i kulture naših naroda od XIV do XIX stoljeća lebdjela je pred očima i predsjedniku Akademije Smičiklasu kao i mnogim drugim našim historičarima. Balkanski rat bio je uzrokom da ni ova akcija nije krunisana uspjehom. Prvi svjetski rat bacio je sasvim u pozadinu sva nastojanja te vrste.

Sredinom 1918 g. uoči samog svršetka prvog svjetskog rata, predložio je prof. J. Jelenić, da Jugoslavenska akademija osnuje posebnu orijentalnu sekciju unutar same Akademije. Poslijeratni mnogostruki problemi dopustili su Jugoslavenskoj akademiji da se tim ozbiljnije pozabavi tek na konkretniju inicijativu dra Vl. Mažuranića, koji je od ranije gajio veze s izvjesnim stranim orijentalistima. Mažuranić je svoje veze i daljnju akciju za ostvarenje te davne zamisli prenio na tadašnjeg predsjednika Akademije dra Gavru Manojlovića, koji se je obratio na Franca Babingera, tadašnjeg docenta berlinskog univerziteta.

Tako je Babinger, još u samom početku svoje karijere, angažovan od strane Akademije za sakupljanje orijentalnih rukopisa, knjiga i povelja. Babinger je u tu svrhu putovao po našim krajevima u godinama 1927 i 1928.

Rezultati Babingerova sakupljanja bili su oko 500 kodeksa i preko 300 stampanih knjiga. Među rukopisima bilo je oko pedeset unikata i znatan broj vrijednih primjeraka.

Akademija je početkom 1928 g. povjerila stručni rad na sređivanju i katalogizovanju sabranog materijala Alekseju A. Olesnickome, koji se 1924 g. bio nastanio u Zagrebu.

Aleksej A. Olesnicki je rođen 12. X. 1888. u selu Gurovci (Kijevska oblast). Godine 1910 završio je Lazarevski institut istočnih jezika u Moskvi pa je do Oktobarske revolucije bio činonikom Ministarstva inostranih posova u Petrogradu. U 1919 g. vršio je neko vrijeme službu sekretara ruskog poslanstva u Carigradu, gdje je svoj boravak produžio u privatnoj službi do 1922 g. U našu je zemlju došao 1923 g. pa je krajem 1929 g. stekao i jugoslavensko državljanstvo.

Olesnicki je svoj rad na sakupljanju, sređivanju i katalogizovanju orijentalija u Jugoslavenskoj akademiji nastavio sve do svoje smrti primajući za to od Akademije svoj honorar prema izvršenom radu.

Kako je Uredbom filozofskog fakulteta i farmaceutskog odjela zagrebačkog sveučilišta P. br. 5572 od 6. IV. 1928 g. u smislu čl. 2, tačke 25 predviđena orijentalna filologija kao posebna nauka, a uporedo s time i lektorat turskog jezika, Olesnicki je od 1928 g. nastojao da, pored dužnosti stručnog referenta Jugoslavenske akademije, zauzme mjesto turskog lektora na zagrebačkom sveučilištu. To mu je pošlo za rukom tek u ljetnom semestru 1936/37 godine, kada je otpočeo predavanjima turske gramatike i vježbama u čitanju turskih tekstova uz honorar po održanom času predavanja. Narodne Novine br. 262 — XIX od 17. XI. 1937. donijele su natječaj rektora zagrebačkog univerziteta za kontraktualnog lektora turskog jezika i Olesnicki je konačno 15. II. 1939. g. izabran kontraktualnim lektorom turskog jezika uz stalnu godišnju nagradu. Tako je samo djelomično ostvarena i davna zamisao zagrebačkog sveučilišta.

Jugoslavenska akademija je od početka svoje akcije oko prikupljanja muslimanskih rukopisa za svoj arhiv pored manjih budžetskih kredita nastojala da poveća u tu svrhu potrebna financijska sredstva. Ona se obratila imućnijim rodoljubima i mnogim industrijskim i bankovnim poduzećima za novčane priloge. Naročitim zalaganjem predsjednika Akademije dra Manojlovića namaknute su na taj način u prvim godinama znatnije novčane sume, pa je priliv orijentalnih kodeksa, isprava, stampanih knjiga i za rad potrebnih kataloga i priručnika iz godine u godinu bivao sve većim.

U tri mahi (u godinama 1929, 1930 i 1932) Olesnicki putuje po Bosni i Hercegovini, Sandžaku, Metohiji i Makedoniji i sakuplja mnoštvo kodeksa, listina i stampanih orijentalnih djela.

Odmah u početku 1931 g. Akademija je obrazovala i jedan posebni odbor za Orijentalnu zbirku, koji je bio vrlo aktivan i djelovao je sve do 1939 g. Posljednja sjednica toga odbora održana je 6. V. 1938 g.

Jedan dio rukopisa orijentalne zbirke dobiven je poklonima iz privatnih ruku (S. Bašagić, H. Kreševljaković, A. Poljanić, A. Balić i dr.).

Drugi svjetski rat i smrt dra G. Manojlovića (I. XI. 1939), koji je najviše pridonio razvoju Orijentalne zbirke, usporili su sasvim osjetljivo daljnji napredak naše zbirke. Olesnicki je u tom ratnom periodu prebacio težište svoga rada, nakon što je završio katalogizaciju svih rukopisa, na svoju nastavničku djelatnost lektora zagrebačkog fakulteta i na intenzivniji naučni rad na podlozi bogatog materijala Orijentalne zbirke i pokupljenih podataka i bilježaka, koje je sabrao u pariškoj Narodnoj biblioteci, kada je još 1932 g. boravio oko tri mjeseca u Parizu. Od 1932 g. pa do svoje smrti Olesnicki je napisao dvadeset kraćih ili opsežnijih prikaza i studija.

Pod neprijateljskom okupacijom rad Orijentalne zbirke bio je sasvim usporen. Olesnicki je produžio svoj lektorski rad na zagrebačkom sveučilištu vodeći ujedno i površan stručni nadzor nad samom zbirkom. Naglom smrću Alekseja A. Olesnickoga (6. VI. 1943) ostala je naša zbirka bez stručnog nadzora, pa je u daljnjem toku rata njezin cjelokupni materijal potrpan u sanduke i smješten u spremište Akademije.

Poslije smrti Olesnickoga Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije brojila je katalogizovanih 1910 kodeksa i 660 komada povelja i raznih isprava. Uz to je bilo još 56 nezavedenih rukopisa, koje je Olesnicki pronašao bezvrijednim ili duplikatima, pa ih je po svoj prilici namjerno izdvojio od katalogizovanja. Zbirčina priručna biblioteka imala je preko 500 svezaka štampanih knjiga, priručnika, kataloga, separata i stručnih časopisa za koje Olesnicki nije stigao da izradi inventar. Međutim je Olesnicki izradio kartoteku sa preko 3.600 kartica na kojima je zabilježio sve glavne arhivističke i diplomatske podatke arhivalija i svih traktata rukopisa upotpunjujući ove posljednje i osnovnijim bibliografskim podacima. Ako se uzme u obzir da mu mnogi važniji katalogi orijentalnih rukopisa (kao napr. Ahlwardtov i Blochet-ov) nisu bili pri ruci, shvatljivo je da su neki kodeksi površno, a katkad i pogrešno opisani.

Od juna 1943 do juna 1948 g. bio je potpuni zastoj u radu Orijentalne zbirke. Početkom juna 1948 g. ona je povjerena piscu ovih redaka. Od tada pa do danas arhiv zbirke se uvećao za sedam rukopisa i trinaest dokumenata. Priručna biblioteka zbirke je što dopunila što besplatno dobila preko 130 štampanih knjiga i časopisa. Orijentalna zbirka Jugoslavenske akademije ima sada svoje prostorije u Šenojnoj ulici br. 4. Arhivalije i knjige su razvrstane, sređene i smještene u ormare i tako postale opet pristupačne izučavanju stručnjaka. Dovršen je inventarni katalog u posebnoj knjizi. Rad na inventarnom popisu priručne biblioteke je u toku, dok se katalogizacija još nekatalogizovanih rukopisa i dokumenata upravo dovršava.

Po svom sastavu Orijentalna zbirka ima mnogo vrijednih rukopisa turske i perzijske lijepe književnosti, više historijskih djela i glosara na sva tri islamska jezika, preko dvadeset kodeksa kamun-nama, nekoliko kadijskih šidžila s našeg područja, lijep broj zbirki (meğmûra) kratih historijskim podacima iz naše zemlje, pisamovnika i napokon mnogo rukopisa religioznog i vjerskog sadržaja, kojima su u velikom dijelu autori domaćeg porijekla (Hasan Kâfi, Šeh Jujo itd.). Među kodeksima ima mnogo unikatata pa čak i polkoji autograf. Kodeksi su u najvećem dijelu na turskom, a jedva jedna trećina na arapskom i perzijskom jeziku. U mnogim rukopisima sa više traktata susrećemo često i sva tri spomenuta jezika.

Ako pogledamo na sadašnje stanje Orijentalne zbirke t. j. na ukupni broj sakupljenih rukopisa, knjiga i povelja kao i na važnost i rijetkost pojedinih rukopisa, a naročito ako se sjetimo, kako je sve to za srazmjerno kratko vrijeme sakupljeno — onda se može slobodno reći da naša zbirka, u izvjesnom pogledu, dolazi među nekoliko prvih u Evropi. Poznati francuski turkolog prof. Jean Deny je, prilikom svoje posjete našoj zbirci krajem 1930 g., izrazio mišljenje da po naučnoj vrijednosti i bogatstvu tada sakupljenog materijala zagrebačka Orijentalna zbirka dolazi na peto ili šesto mjesto u Evropi. Velike evropske zbirke kakve imaju, recimo, London, Paris, Berlin i Beč posjeduju i mnogo veći broj rukopisa i listina na orijentalnim jezicima, ali za izučavanje naše historije i pisaca naše krvi, koji su pjevali i pisali na islamskim jezicima, naša zbirka, dolazi svakako među najbolje i — što je također važno — među nama najbliže i najpristupačnije.

Zagreb, august 1951.

Sulejman Bajraktarević